

Зокрема, щодо серії підручників з англійської мови О.Д. Карп'юк, то ці показники становлять за класами: 1-й клас – 88,8%; 2-й клас – 81,3%; 3-й клас – 63,8%; 4-й клас – 58,8%. Приблизно аналогічні результати отримано й стосовно підручників А.М. Несвіт (відповідно за класами: 80,0%, 80,0%, 60,0%, 56,7%). Що стосується підручників зарубіжних авторів, то тут ситуація дещо інша. Після завершення 4-го класу кількість учнів, які не можуть самостійно засвоїти зміст підручника, значно зменшується порівняно з підручниками вітчизняних авторів. Так, якщо за підручниками “Welcome” відповіді респондентів «ні» від 1-го і до 4-го класу відповідно розподілено так: 77,8%, 66,7%, 33,3% і 33,3%, то за підручниками “Family and Friends” показник «ні» становить: 92,9%, 64,3%, 39,3%, 25,0%.

Дещо іншими є показники за підручниками з німецької мови (автори С.І. Сотникова, Г.В. Гоголева та ін.). Так, зокрема, показник «ні» становить 72,7% у 1-му класі, 59,1% – у 2-му класі, 36,4% – у 3-му класі, 18,2% – у 4-му класі. Показник «так» із класу в клас зростає надто повільно: 4,5% (1-й клас), 18,2% (2-й клас), 31,8% (3-й клас), 36,4% (4-й клас).

Що стосується іспанської мови (автори В.Г. Редько, В.І. Береславська, О.Г. Іващенко), то показник «ні» становить у 1-му класі 46,7%, у 2-му – 26,7%; у 3-4-х класах зафіксовано лише два показники «так»: 6,7% (2-й клас), 66,7% (3-й клас), 80,0% (4-й клас) і «не зовсім»: 46,7% (1-й клас), 66,7% (2-й клас), 33,3% (3-й клас), 20,0% (4-й клас).

Отже, результати проведеного нами анкетування мають викликати занепокоєння не лише в учителів, а також і в авторів підручників, у працівників МОН України. Зважаючи на те, що анкетування було проведено у 2018 році, коли лише з'явилися нові нормативні документи [1; 3], є сподівання, що в оновлених підручниках будуть реалізовані новітні підходи до формування їх змісту, адже нова українська школа передбачає новий зміст освіти, нову методику навчання й нове освітнє середовище. Розроблення підручників сучасного покоління є одним із пріоритетних завдань реформування загальної середньої освіти. Створення освітнього середовища, орієнтованого на формування компетентностей, потребує принципової перебудови структури і змісту навчальної книги, її наповнення відповідними засобами організації навчальної діяльності, переорієнтації з виконання інформаційно-репродуктивної функції на діяльнісну, вмотивовану на ініціативу та самостійність учнів. Саме на ці засади спрямовано методичні рекомендації МОН України авторам підручників для 1-го класу ЗЗСО [2].

Література.

1. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>.
2. Методичні рекомендації потенційним авторам щодо підготовки підручників для 1 класу закладів загальної середньої освіти : Лист МОН України від 11.01.2018 № 1/11-402. URL: <http://nus.org.ua/news/vydaly-rekomendatsiyi-avtoram-pidruchnykiv-dlya-pershyh-klasiv-nush>.
3. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти : Наказ МОН України від 21.03.2018 № 268 «Про затвердження типових освітніх та навчальних програм для 1-2-х класів закладів загальної середньої освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ЯК СКЛАДОВА ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА З ІСТОРІЇ

Пометун О. І.,

*доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

Гупан Н. М.,

*доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

Задля набуття школярами ключових та предметної історичної компетентностей, у відповідності із державними вимогами до загальноосвітньої підготовки учнів окремою структурною складовою навчальних програм з історії від 2012 року запроваджено спеціальні уроки - **практичні заняття**. Вони мають подвійну мету: по-перше, практичні заняття є способом опрацювання учнями нового матеріалу на основі історичних джерел; по-друге, це простір для формування умінь, навичок, ставлень учнів. У відповідності до вікових можливостей учнів та історичного контексту практичні заняття мають сприяти відпрацюванню школярами навичок аналізу історичних джерел різного виду, розумінню учнями важливості таких категорій, як час і простір, зміни та безперервність, причини і наслідки, значущість подій та процесів, культурна різноманітність, важливість доказів та можливість різних інтерпретацій. Кожне із пропонованих навчальними програмами практичних занять присвячується певній темі й передбачає переважно самостійну роботу учнів над окремими питаннями теми із використанням різноманітних джерел знань. Учитель під час практичного заняття виступає як консультант у процесі самостійної роботи учнів, надаючи їм необхідну допомогу у відповідності до віку та пізнавальних можливостей.

Оскільки особливістю цієї форми роботи є ретельний підбір і опрацювання джерел у відповідності до теми заняття, умовою його ефективного проведення є представлення необхідних матеріалів у підручниках, залишаючи у компетенції вчителя переважно питання диференціації навантаження учнів та оцінювання їхніх навчальних результатів. Опитування вчителів свідчить, що вони готові проводити практичні заняття лише за умови репрезентації відповідного матеріалу в спеціальному параграфі підручника. Водночас аналіз підручників з історії останніх років свідчить, що значна кількість авторів або взагалі не вміщує практичних занять у текст, або пропонує нецікаві одноманітні завдання і запитання, що не мотивує а ні вчителів, а ні учнів до їхнього використання.

У нашому багаторічному досвіді розробки підручників з історії для різних вікових категорій учнів напрацьовані деякі підходи до викладу і представлення у підручниках матеріалів практичного заняття. Особливістю такого викладу є репрезентація навчального історичного матеріалу через різноманітні джерела та вміщення у текст відповідного параграфа інструкції з інтерактивного опрацювання цих джерел для учнів. У такий спосіб у підручнику має бути представлена вичерпна модель заняття, яку вчитель може відтворити повністю або відкоригувати в залежності від пізнавальних потреб учнів даного класу та власного стилю викладання. Відповідно основними питаннями, на які мають відповісти автори підручника є: як відібрати історичні джерела, опрацювання яких сприятиме формуванню ключових та предметної компетентностей учнів; як представити ці джерела у підручнику у відповідності до теми та вікових особливостей учнів; які пізнавальні завдання поставити; які інструкції запропонувати учням для самостійної роботи; як коротко, але зрозуміло сформулювати ці інструкції, щоб уникнути необхідності їх додаткового пояснення вчителем.

Критеріями у відборі джерел, на нашу думку, насамперед є такі:

- вони мають доповнювати програмні знання та уявлення учнів, а не надавати відомості й деталі, що перевантажують пам'ять учнів;
- джерела повинні бути різного типу: письмові та візуальні;
- вони не мають бути громіздкими та складними за мовою (адаптовані до сприйняття школярами) і бути яскравими, цікавими за змістом;
- для створення системних уявлень учнів про подію чи явище бажано подавати групи джерел у блоці, що містить ілюстрації, тексти літописів, оцінки сучасних істориків тощо;
- доцільно шукати контроверсійні джерела, що відображають альтернативні погляди.

Орієнтирами для формулювання пізнавальних і дослідницьких завдань для учнів, які пропонуються їм на практичних заняттях, є державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів або складові предметної та ключових компетентностей учнів, що мають формуватись під час навчання. Компетентнісно-орієнтоване пізнавальне завдання, що використовується під час практичного заняття, має містити: спосіб діяльності (доведіть, визначте, порівняйте тощо); формулювання самого завдання (умови чи зміст того, що складає історичну подію, явище, процес), джерела інформації (текст, ілюстрації, усні свідчення, інколи це можуть бути власні знання учня).

Очевидно, що головне місце серед компетентнісно орієнтованих форм і методів навчання історії посідають інтерактивні, зокрема методи кооперативного навчання. На відміну від добре відомої вчителям фронтальної форми організації навчальної діяльності школярів, кооперативна навчальна діяльність (навчальне співробітництво) – організація навчання об'єднаних спільною навчальною метою учнів у малих групах чи парах – дозволяє залучити всіх учнів до навчання. А вчитель за такої організації керуватиме роботою кожного учня опосередковано через завдання, якими він спрямовує діяльність малої групи. Цей підхід вимагає у проектуванні підручника врахувати необхідність коротких зрозумілих інструкцій для учнів зі способу інтерактивної взаємодії як складник того чи іншого пізнавального завдання. Спосіб взаємодії має визначатись авторами підручника в залежності від очікуваних результатів навчання.

REQUIREMENTS FOR THE DESIGN OF SCHOOL TEXTBOOKS IN CIVIL EDUCATION

Pometun O. I.,

*Doctor of Educational Sciences, Corresponding Member of the NAES of Ukraine,
Chief Scientist of the Social Science Education Department,
Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine*

Remekh T. O.,

*Candidate of Educational Sciences,
Head of the Social Science Education Department,
Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine*

Nowadays J. Dewey's words that "democracy should be born again in every generation, and education in its midwife" are relevant as never before. Thus, it is obvious that the introduction of a separate new subject "Civic Education" in the 10th form of a secondary school in this academic year is an important step forward in building democracy and civil society in Ukraine.

At the same time, research and observation have shown that high-quality civic education has not become a priority either for governing bodies of education and school administrators, or even for teachers who teach them. In addition, only one course in one class of the senior school cannot solve the problem of educating conscious citizens a priori. Overload with theoretical knowledge program, torn to a large extent from the life of students, does not promote the interest of students to the subject and transforms it into another subject, overloading schoolchildren that are extra, according to some senior pupils and parents. Finally, the textbooks developed under this program contain a huge amount of theoretical material, leaving space and time for the development of the skills necessary for a high-quality education of well-informed, competent, interested citizens in the life of the state.

The analysis of current textbooks on civic education, recommended by the Ministry of Education and Science of Ukraine, shows that they have serious disadvantages both in terms of content and the proposed model of education. The following issues are the most important among them:

- the desire of the authors of textbooks to provide as much information as possible, leaving the students of the cognitive space for their independent search, systematization and analysis;
- lack of tasks oriented at the analysis and discussion of current information by students (first of all mass media) on the political life of the country, initiatives and problems of civil society;
- lack of tasks / projects, business games (such as simulation of elections, meetings of public councils, public discussion, etc.), aimed at leaving students behind the "framework" of the lesson, schooling, participation in community life, state, help of others people, real social activism and engagement;
- the lack of different controversial points of view, avoiding the consideration of controversial topics, even in those sections where it reflects the realities of the social life of Ukraine (for example, on